

С. А. Кучерук,  
кандидат економічних наук

О. Г. Родіна,  
кандидат економічних наук,  
Донецький національний технічний університет

## ПРОСТОРОВА ТА ІНСТИТУЦІЙНА ІНТЕГРАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА УМОВ СУЧАСНОГО ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

**Постановка проблеми.** Якісні зрушення у структурі та динаміці світової економіки на сучасному етапі виявляються у зростанні відкритості національних економік, збільшенні обсягів світової торгівлі й інвестицій, появи загальносвітових стандартів виробництва, розподілу, обміну та споживання. Міжнародні економічні процеси переростають із міждержавних, таких, що більш-менш ефективно регулюються в однобічному, дво- або багатобічному порядку національними державами, у позадержавні – тобто глобальні, які мають багатосторонній, багатоманітний і різнобічний характер. За таких умов глобалізація об'єктивно веде до трансформації регулювальних функцій національної держави.

Національні держави усе більше втрачають можливість ефективно використати такі традиційні важелі макроекономічного регулювання, як імпорتنі бар'єри й експортні субсидії, курс національної валюти та ставку рефінансування центрального банку. В умовах усе більш наростаючої взаємозалежності національних господарств уряди змушені користуватися цими важелями з оглядкою на інші держави, інтереси яких може бути при цьому зачеплено. Але ж глобалізація не є спонтанним процесом, більше того, уряди та країни можуть усвідомлено визначити своє місце в міжнародній економіці, що глобалізується. Стабільність національних економік, а також можливості урядів перебувають у прямій залежності від ефективності їхніх дій з асиміляції позитивних і компенсації негативних ефектів глобалізації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню цих фундаментальних проблем присвячено роботи таких вчених, як В. Базилевич, Г. Башнянин, О. Білорус, В. Бузгалін, В. Будкін, О. Богомолів, А. Гальчинський, Н. Гражевська, В. Геєць, А. Гриценко, Дж. Данієлс, В. Дементьєв, М. Іноземцев, М. Кастельс, Х. Клод, В. Козюк, Л. Корнейчук, Т. Левит, Ю. Лисенко, С. Мочерний, С. Рашковський, М. Руденко, А. Семенов, В. Сіденко, Т. Стоунер, В. Тарасевич, Е. Тоффлер, А. Філіпенко, А. Чухно та ін.

У сучасній науковій літературі широко висвітлюють нові за змістом форми та методи конкуренції, які

будуються з урахуванням не тільки традиційних чинників, але й тих, що породжені складними процесами взаємодії глобальної, регіональних та національних економік. Конкурують між собою міжнародні ланцюги створення цінностей, міжнародні системи „постачальник ресурсів – виробник – посередник – кінцевий споживач”, „виробник – споживач”, ТНК, глобальні мережеві економічні структури тощо.

Конкурентні переваги таких систем створюються за рахунок синергетичного ефекту від поєднання матеріальних і нематеріальних ресурсів, обмеження негативних зовнішніх ефектів функціонування глобального рівноважного механізму, внаслідок чого зростає ризик макроекономічної дестабілізації у регіональних масштабах.

При цьому матеріальні активи перестають бути основним джерелом конкурентних переваг, поступово зростає роль створення і реалізації нематеріальних активів, насамперед – знань та потенціалу інновацій, особливо управлінських.

**Метою статті** є дослідження просторової та інституційної інтеграції суб'єктів господарювання за умов сучасного глобального економічного розвитку, аналіз конкурентних переваг глобальних мережевих економічних структур, розкриття ціннісних параметрів формування глобальної рівноваги у контексті сучасних цивілізаційних змін.

**Результати.** Сьогодні виробничі „обов'язки” між країнами як суб'єктами світової економіки планомірно розподіляються всередині транснаціональних структур, не виходячи за їхні межі, але при цьому перетинаючи державні кордони. Звідси економічні межі, що постійно змінюються, не збігаються з національними (державними) межами: національні економіки стають ланцюжками різних відтворювальних глобальних циклів (табл. 1). Все чіткіше проявляються нові грані сучасного механізму інтернаціоналізації світогосподарського життя, в основі якого лежить виробничо-технологічне та інституційне зближення національних економік.

Отже, формування глобальної рівноваги внаслідок ущільнення інтеграції (насамперед фінансових ринків), значно трансформує межі ефективності націо-

нальної макроекономічної політики. По-перше, і фінансова, і монетарна політика в умовах глобалізації стають дедалі нейтральнішими, зазнаючи істотного впливу з боку функціонування міжнародних ринків грошей і капіталу, через що короткострокова стабілізація ВВП та зайнятості більше не може розглядатись як імператив макроекономічного регулювання в сучасних умовах. По-друге, політика урядів і центральних банків, особливо розвинутих країн, справляє істотний вплив на глобальні тенденції на фінансових ринках, які ретранслюються на площини звуження можливостей для макроекономічного маневру відповідними органами країн, що розвиваються. Асиметричні наслідки виникнення глобальної рівноваги для макроекономічної політики у розвинутих країнах і країнах „третього світу” значно зменшують такі переваги глобалізації, як вирівнювання процентних ставок і цін на товари, згідно з діями ринкових алокаційних процесів [2, с. 34].

Глобальний економічний простір перетворюється на єдине поле для великого бізнесу, коли розміщення продуктивних сил, галузева структура інвестицій, виробництва та збуту визначаються суб'єктами господарського життя з урахуванням глобальної кон'юнктури, а економічні підйоми та спади набувають всесвітніх масштабів [3 – 5]. Глобальна орієнтація транснаціональних компаній, транснаціональних банків та інших провідних суб'єктів господарювання закономірно зменшує для них значення національних економік – і тих, де базуються їхні штаб-квартири, і тих, де діють їхні численні філії. Центр ваги їхньої підприємницької стратегії переміщується з національного на наднаціональний рівень.

Адже, підвищення ефективності інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобальної фінансово-економічної кризи зазнало зміни парадигми управління міжнародними інвестиційними ризиками.

Тож, кількість глобальних фінансових груп швидко збільшується внаслідок злиття банків, страхових компаній, іпотечних кредитних установ, зростання інвестиційної активності пенсійних фондів і фондів взаємної підтримки. Ці інститути є основним засобом глобалізації на фінансовому ринку. Розподіл активів йде переважно лінією інституціональних інвесторів, кількість яких постійно збільшується. У зв'язку зі зростанням їхніх фондів і послабленням обмежень на інвестиції виникла нова спеціалізація діяльності – управління глобальним портфелем. Її завдання полягає в пошуку можливості вигідних капіталовкладень, підвищенні їхньої віддачі, оптимальному розподілі ризиків. За темпами приросту обсяг позик на міжнародному ринку капіталу в попередні 10 – 15 років перевищив на 60% обсяг зовнішньої торгівлі і на 130% – валовий світовий продукт [6].

Особливість сучасної економіки, вважає В. Бурлачков, – її ігровий характер, поширення спекулятивних операцій, які перекидають формування фундаментальної вартості товарів та фінансових інструментів. Спекулятивна гра не тільки розкачує ринки і створює невизначеність для довгострокових інвесторів. За масштабної біржової гри формується розрив між фундаментальною вартістю корпорацій та їх капіталізацією [7, с. 17].

Отже, інституційна структура світового господарства залишає багато простору для визначення багатовекторності глобального економічного розвитку. Сучасна економічна криза, вважає В. Тарасевич, є невід'ємною складовою кризи утвореного глобального світоустрою, західної цивілізації та міжцивілізаційних взаємодій. Вона свідчить про тупиковий характер абсолютизації та універсалізації інститутів якоїсь однієї цивілізації, хай і економічно наймогутнішої, надання їм статусу глобальних. На вагах новітньої історії поки що не репрезентовано духовний і соціальний потенціал різних цивілізацій. Сучасні інститути глобального управління й економічного регулювання мають бути не лише економіко-політичними, а й екологічними, соціальними, духовними, не прозахідними, але міжцивілізаційними [8, с. 18].

Це значить, що в глобальній економічній системі має бути закладено реальні та водночас ефективні основи інвестування її розвитку, які передбачають взаємозалежність підготовчих стадій придбання знань (середньої, вищої освіти) зі стадіями наукових досліджень і розробок та дифузії їхніх результатів у сферах економіки. Тому особливу увагу слід звернути на нарощування темпів фінансування всіх складників інноваційного циклу на основі застосування принципів спадковості та мінливості просторової та інституційної інтеграції суб'єктів господарювання за умов сучасного глобального економічного розвитку.

Своєрідною адаптивною формою, що забезпечує досягнення глобальної рівноваги у контексті сучасних цивілізаційних змін і дозволяє позбавитись неефективних соціальних структур, є соціальні цикли, в основі яких лежать ритмічні рухи: зародження порядку – руйнування порядку – відновлення порядку.

Історична мінливість економічних систем та ціннісних параметрів рівноваги відзначається в таких концептуальних моделях розвитку, як: організмичній (лінія Спенсера, в якій розділено структуру як будову (форми) цілого і функції – як способи діяльності та трансформації цілого); системній (лінія Дюркгейма з двома продовженнями: функціональним імперативізмом Парсонса і функціональним структуралізмом Мертона); системно-процесуальний (лінія Сорокіна, який увів уявлення про процес як певний вигляд

## Індекси глобалізації по країнах світу [1]

Країна	2010	Ранг	Країна	2010	Ранг	Країна	2010	Ранг
Австралія	83,82	19	Ісландія	70,66	40	Пакистан	52,69	102
Австрія	92,51	2	Іспанія	85,71	15	Панама	67,66	48
Азербайджан	55,18	94	Італія	82,26	22	Папуа-Нова Гвінея	46,08	124
Албанія	55,64	93	Йорданія	71,74	36	Парагвай	57,00	87
Алгерія	48,20	118	Кабо-Верде	39,60	142	Перу	63,37	60
Ангола	43,40	131	Казахстан	60,84	72	Південна Африка	65,60	53
Антигуа и Барбуда	54,64	96	Камбоджа	49,08	115	Польща	81,26	23
Аргентина	61,18	69	Камерун	42,82	133	Португалія	87,54	8
Арменія	54,99	95	Канада	88,24	7	Російські Федерації	68,91	42
Багамські Острови	51,94	105	Катар	68,87	43	Руанді	37,79	147
Бангладеш	39,74	141	Кенія	48,24	117	Румунія	71,51	39
Барбадос	57,09	86	Киргизька Республіка	58,97	81	Сальвадор	66,26	50
Бахрейн	69,37	41	Китай	62,68	62	Самоа	58,32	84
Беларусь	51,88	107	Кіпр	82,45	21	Саудівська Аравія	60,64	73
Беліз	52,70	101	Колумбія	59,93	77	Свазіленд	51,16	111
Бельгія	92,95	1	Конго	38,61	145	Сейшельські острови	50,35	112
Бенін	42,16	137	Конго, Республіка	34,39	155	Сенегал	49,95	113
Берег Слонової Кістки	51,41	109	Корея, Республіка	64,73	56	Сирійська Арабська Республіка	47,93	120
Болгарія	75,41	32	Коста Ріка	66,51	49	Сингапур	84,58	17
Болівія	53,46	99	Кувейт	67,79	47	Словацька Республіка	85,07	16
Боснія і Герцеговина	64,68	57	Латвія	71,61	37	Словенія	78,78	28
Ботсвана	52,26	104	Лесото	41,57	138	Сполучене Королівство	80,18	24
Бразилія	60,38	74	Литва	74,73	33	Судан	38,59	146
Буркіна-Фасо	42,62	134	Ліван	65,86	51	Суринам	51,55	108
Бурунді	34,35	156	Люксембург	85,84	14	США	78,80	27
Вануату	48,00	119	Маврикій	68,29	44	Сьєрра-Леоне	39,38	143
Венесуела, РБ	53,82	98	Мавританія	42,25	136	Таджикистан	34,50	154
В'єтнам	47,78	122	Мадагаскар	40,34	140	Тайланд	64,13	58
Габон	53,27	100	Макао, Китай	43,05	132	Танзанія	37,39	148
Гаїті	35,90	152	Македонія	62,18	64	Того	47,89	121
Гайана	59,74	78	Малаві	43,91	130	Тринідад і Тобаго	58,63	82
Гамбія	48,43	116	Малайзія	73,69	35	Туніс	62,13	65
Гана	54,38	97	Малі	45,96	125	Турція	64,91	55
Гватемала	59,94	76	Мальдіви	42,32	135	Уганда	44,91	129
Гвінея-Бісау	36,45	151	Мальта	76,42	30	Угорщина	87,00	10
Гондурас	62,74	61	Мексика	60,92	70	Україна	68,15	46
Гренада	59,33	79	Мозамбік	49,90	114	Уругвай	65,62	52
Греція	75,83	31	Молдова	63,98	59	Фіджи	59,26	80
Грузія	61,29	68	Монголія	51,92	106	Філіппіни	58,58	83
Данія	89,68	6	Морокко	60,85	71	Фінляндія	87,31	9
Домініканська Республіка	61,44	66	М'янми	20,69	158	Франція	86,18	13
Еквадор	56,91	88	Намібія	56,84	89	Французька Полінезія	45,28	128
Естонія	79,49	26	Непал	37,22	149	Хорватія	76,85	29
Ефіопія	38,66	144	Нігер	34,82	153	Центрально-Африканська Республіка	33,26	157
Єгипет	61,33	67	Нігерія	55,88	92	Чад	40,71	139
Ємен	45,80	126	Нідерланди	91,90	3	Чеська Республіка	86,87	12
Замбія	56,29	91	Нікарагуа	56,66	90	Чілі	73,74	34
Зімбабве	47,31	123	Німеччина	84,16	18	Швейцарія	90,55	4
Ізраїль	71,58	38	Нова Зеландія	79,56	25	Швеція	89,75	5
Індія	51,26	110	Нової Каледонії	45,46	127	Шрі Ланка	52,53	103
Індонезія	57,80	85	Норвегія	83,53	20	Ямайка	64,92	54
Ірландія	86,92	11	ОАЕ	62,43	63	Японія	68,16	45
Ісламська Республіка Іран	36,92	150	Оман	60,28	75			

модифікацій і трансформацій кількісних і якісних параметрів об'єкта або системи); стадіальній (лінія Маркса – розвиток як зміна способів виробництва, що констатує суспільно-економічні формації).

Проблеми розвитку поєднані в цих моделях із циклічністю або спрямованістю (лінійною чи не лінійною) процесуальних змін; їх одно- або багатовекторністю (факторністю в „теорії факторів”); однозначною (природно-історичною) здатністю або можливістю альтернатив; еволюційним характером інституційних змін [9 – 11].

У процесі глобального економічного розвитку відбувається синхронізація товарних потоків і потоків коштів, внаслідок чого впорядковується взаємодія елементів глобальної економічної системи загалом. За А. Ставицьким [12, с. 98], аналіз збігу циклів за країнами світу демонструє, що світовою тенденцією є вирівнювання часу настання фаз циклів і підвищення їх впливу. Це пов'язано із зростанням прибутків від міжнародної торгівлі з досягненнями науково-технічного прогресу, а також із загостренням конкуренції на світовому ринку, суперництвом між державами у сфері стимулювання діяльності експортерів.

Зокрема, проблема експортного потенціалу України полягає в тому, що країна є переважно експортером продукції чорної металургії та інших товарів з невисоким рівнем доданої вартості. Конкурентні можливості металургійної й хімічної галузей, що базуються на відносній дешевизні робочої сили і наявності власних сировинних складових, перетворили їх у головного постачальника валютних надходжень у країну.

Вагомим недоліком для експортного потенціалу України є повільне впровадження енергозберігальних технологій, оскільки через низьку ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів ВВП є дуже енергоємним, тому потрібне значне залучення ресурсів для виготовлення тієї чи іншої продукції, що автоматичне підвищує її собівартість. На незадовільний стан енергозбереження впливають неврегульовані механізми економічного стимулювання енергозбереження та самофінансування енергозберігальних заходів у бюджетній і виробничій сферах. Пріоритетними напрямками скорочення енергоспоживання в галузях економіки є запровадження нових й удосконалення наявних енергозберігальних технологій та устаткування, зменшення матеріалоемності продукції; підвищення рівня та якості використання вторинних ресурсів.

Проте, на відміну від розвинених країн, у яких 85 – 90 % приросту валового внутрішнього продукту забезпечується за рахунок виробництва та експорту наукомісткої продукції, частка України на світовому ринку високотехнологічної продукції становить приблизно 0,05 – 0,1 %, що на порядок менше, ніж час-

тка Польщі і на кілька порядків менше стосовно країн Західної Європи (Німеччини, Франції, Великої Британії та ін.). Інноваційні процеси в Україні не набули достатніх масштабів і не стали суттєвим чинником зростання ВВП [13, с. 87].

Технологічні зміни, продуктові та виробничі інновації є необхідним внутрішнім моментом дії і практичною формою реалізації загальних економічних законів, що зумовлюють градієнт руху і внутрішню динаміку світової економічної системи будь-якого рівня в будь-який момент часу. Тотальність характеру дії цих законів дозволяє розглядати інновації як атрибут глобального економічного розвитку та динаміки діяльнісно-видової структури кожного суб'єкта господарювання. Інновації виступають своєрідною точкою структурної біфуркації системи, в якій завдяки їм з'являється або новий напрям розвитку, або новий елемент системи (стабільні в минулому галузі стрімко змінюються, зливаються розгалужуються або взагалі зникають відповідно до появи нових продуктів, що надає їй (системі) нових властивостей.

Утім, прагнення до глобального інтеграційно орієнтованого економічного розвитку не може ґрунтуватися тільки на технократичних принципах. Тому просторова та інституційна інтеграція суб'єктів господарювання за умов сучасного глобального економічного розвитку набуває все більшої гуманізаційної спрямованості. Як пріоритетні мають розглядатися цілі підвищення добробуту суспільства та забезпечення якості життя людини при дотриманні певних параметрів цивілізованої конкуренції.

**Висновки.** Глобальний економічний розвиток – закономірний процес просторової та інституційної інтеграції суб'єктів господарювання в межах світового господарства. Рушійні сили глобального економічного розвитку постають як специфічні соціальні інтереси різних спільностей людей, що характеризують зміст і спрямованість продуктивних сил та трансформацію соціально-економічних систем.

Отже, сучасний етап глобалізаційного економічного розвитку визначається кількома умовами та критеріями цивілізаційного розвитку, а саме:

- рівнем технологічного та інтелектуального потенціалу у контексті здатності до інноваційного розвитку;
- системною синергетичною еволюцією суспільства на принципах самоорганізації;
- розвитком індивідуалізації суспільного життя людини та персоніфікації суспільних зв'язків у площині саморозвитку людини, креативної особистості.

Водночас у світовому масштабі відбуваються універсалізація цінностей свободи та рівності й поступове перетворення їх у процесі практичного дискурсу

на загальноприйнятій нормі у концептах прав людини та міжнародної справедливості.

З цього витікає, що глобальний економічний розвиток робить зворотний, формоутворювальний, регулювальний і контролювальний вплив через цілі та з'ясування умов, яких має дотримуватися суб'єкт творчої діяльності. Саме це припускає і забезпечує подальше ґрунтовне вивчення змін у ціннісних орієнтаціях суб'єктів господарювання через усвідомлення їхньої всезагальної єдності в напрямку пізнання розмаїття шляхів вибору їхнього подальшого розвитку.

### Література

1. **World Economic Situation and Perspectives 2009** [Електронний ресурс]. // United Nations. – New York, 2009. – 160 p. – Режим доступу : <http://www.un.org>
2. **Козюк В.** Банківський капітал монетарної трансмісії: аналіз з позицій глобальної макрофінансової стабільності / В. Козюк // Вісник НБУ. – 2012. – № 1. – С. 34 – 41.
3. **Carney R.** Contested Capitalism: the Political Origins of Financial Institutions / R. Carney. – London, 2010. – 189 p.
4. **Wolff R.** Capitalism Hits the Fun: the Global Economic Meltdown and what to do about it / R. Wolff. – Northampton, Mass., 2010. – 262 p.
5. **Centeno M.**, **Global Capitalism: a Sociological Perspective** / M. Centeno, J. Cohen. – Cambridge, Mass., 2010. – 246 p.
6. **The Global Competitiveness Report 2010 – 2011.** World Economic Forum. Geneva 2010. Editor Professor Klaus Schwab. – P. 502.
7. **Бурлачков В.** Особливості сучасних економічних процесів і грошово-кредитна політика / В. Бурлачков // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 16 – 21.
8. **Тарасевич В.** Про цивілізаційне вимірювання світової кризи / В. Тарасевич // Економічна теорія. – 2009. – № 2009 – № 2 – С. 16 – 22.
9. **Гальчинський А.** Методологія аналізу економічної глобалізації: логіка оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2009. – № 1. – С. 4 – 18.
10. **Rasler K.** Globalization and North-South Inequality, 1870 – 2000. A Factor for Convergence, Divergence or Both? / K. Rasler, W. R. Thompson // International Journal of Comparative Sociology. – 2009. – Vol. 50 (5 – 6). – P. 425 – 451.
11. **Гриценко А.** Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки / А. Гриценко // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 37 – 46.
12. **Ставицький А.** Моделювання циклічності світової економіки / А. Ставицький // Фінанси України. – 2008. – № 9. – С. 94 – 102.
13. **Кожевіна Н.** Проблеми та негативні тенденції інноваційного розвитку економіки України / Н. Кожевіна, В. Яремій // Наука та інновації. – 2009. – № 4. – С. 87 – 88.

### **Кучерук С. А., Родіна О. Г. Просторова та інституційна інтеграція суб'єктів господарювання за умов сучасного глобального економічного розвитку**

В статті досліджено просторову та інституційну інтеграцію суб'єктів господарювання за умов сучасного глобального економічного розвитку, проаналізовано конкурентні переваги глобальних мережових економічних структур, обґрунтовано ціннісні параметри формування глобальної рівноваги у контексті сучасних цивілізаційних змін.

*Ключові слова:* просторова та інституційна інтеграція суб'єктів господарювання, глобальний економічний розвиток, конкурентні переваги глобальних мережових економічних структур, глобальна рівновага сучасних цивілізаційних змін.

### **Кучерук С. А., Родіна О. Г. Пространственная и институциональная интеграция хозяйствующих субъектов в условиях современного глобального экономического развития**

В статье исследуется пространственная и институциональная интеграция хозяйствующих субъектов в условиях современного глобального экономического развития, проанализированы конкурентные преимущества глобальных сетевых экономических структур, обоснованы ценностные параметры формирования глобального равновесия в контексте современных цивилизационных изменений.

*Ключевые слова:* пространственная и институциональная интеграция хозяйствующих субъектов, глобальное экономическое развитие, конкурентные преимущества глобальных сетевых экономических структур, глобальное равновесие современных цивилизационных изменений.

### **Kucheruk S. A., Rodina O. G. Spatial and institutional integration of economic entities in condition of modern global economic development**

In the article spatial and institutional integration of economic entities in condition of modern global economic development has been researched, competitive advantages of the global network of economic structures have been analyzed, values parameters of forming global equilibrium in the context of modern civilization changes have been grounded.

*Key words:* spatial and institutional integration of economic entities, global economic development, and global equilibrium of modern civilization changes.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2012  
Прийнято до друку 23.05.2012